

KAVABATA JASZUNARI

HOLDTÜKÖR

Kjókónak egy nap az a gondolata támadt, hogy kezitükre segítségével ágyban fekvő férje jól láthatná a veteményeskertet. Aki már olyan régen nyomja az ágyat, annak ez új életet jelenthetne. A tükör annak a fésülködőasztalkának tartozéka, melyet Kjóko hozott a házhoz. Az asztal nem volt nagy; akár a tükör kerete, eperfából készült. Ez a tükör mindmáig házassága első éveire emlékeztette, azokra az időkre, mikor hátulról nézte vele a haját az asztali tükörben . . . Kimonója ujjá fölcúszott, könyökét szabadon hagyta . . .

Egyszer éppen fürdőből jött. Hogy megörült a férje, hogy nyakát minden irányból láthatta!

– Kis ügyetlen! Hadd tartsam én – mondta, és kivette kezéből a tükröt. Talán valami újat fedezett fel benne. Nem, Kjóko nem volt ügyetlen, de zavarta, ha hátulról nézték.

Ezek az idők elmúltak. A keret fája nem változtatott színén, de most, hogy elővette, és a betegnek akarta adni a kis tükröt, döbbenet láta: az üveg már erősen vakul, vastag rizspor- és piszokréteg fedi. A háború, a vidékre költözés és férje betegségének idején rakódtak egymásra ezek a rétegek. A férfi olyan türelemmel, amilyenre csak betegek képesek, tisztogatni kezdte az üveget, a keret fáját. Kjóko nem törődött vele, alig figyelt fel rá. Még akkor is fényesítgette, mikor az üveg már rég csillogott. Kjóko

ezalatt arra gondolt, hogy lám, most telepszének meg a tüdőbaj vírusai a keret réseiben . . . Megfésülte férjét, beolajozta a haját. A beteg kamillaolajos kezével dörzsölni kezdte a tükör fáját; a keret csillogásával még inkább elütött a nagy állvány fájától.

Kjóko másodszor is férjhez ment. Csak az állótükröt őrizte meg; a kis kézitükröt kicserélte egy kamakurai faragású tükörrel. A réggit férjének ajándékozta. Ajándékával ugyan megkésett: már nem kulcsolhatta rá a halott ujjait. Amikor felravatalozták, már elrendezték a férfi kezét. Így először a halott mellére tette a tükröt, de emlékezett, mennyit panaszkodott férje a mellére. Végül a derekánál helyezte el. Szíve szerint a mellén hagyta volna, hiszen olyan fontos szerepet játszott kettejük történetében az a tükör . . . Vigyázott, nehogy észrevegyék férje rokonai: ügyesen egy krizantémcsokorba rejtette, úgy csúszta a koporsóba, észrevétlenül. Amikor később elhantolták a testet, a sírásók csodálkoztak, hogy került oda az a szinte fölismerhetetlenségig párás „üveg”.

Második férje nem tud a tükör kicserélésének történetéről. Ahhoz a régi tüdőbajhoz tartozott még egy másik is, egy kicsi, kézitáskába való: hosszúkás, keskeny, összehajtható tükör. Nászútján szerette volna használni, de a nászút elmaradt. Akkor háború volt. Férje életében soha nem volt alkalma használni.

Ez az új házasság igazi nászúttal kezdődött. Régi kézitáskája már rég megpenészedett, újat vett helyette, amolyan tükröset.

Nászútjuk első napján férje szomorúan fogta meg kezét:

– Drágám, olyan kislányos vagy . . .

Nem, semmi rosszallás nem volt a hangjában; inkább valami váratlan öröm érződött benne. Talán örül is, hogy ilyen vagyok – gondolta az asszony, pedig érzékenyen érintették férje szavai. Magába roskadva sírni kezdett, a férfi még gyerekesebbnek látta . . . Nem tudta volna megmondani, mit sirat: első férjét vagy önmagát siratja el? Lelkiismeret-furdalása támadt: barátságtalan a férjéhez. Úgy érezte, valami kedveset kell mondania.

– Ennyire más lennék? – suttogta. Arcán a megbánás bíbora égett.

A férfi folytatta:

– De hiszen gyereked se lett!

Ó, hogy fáj ez a mondat, hogy megalázták ezek a szavak. Nem játékszer ő, hogy így bánjanak vele!

– Ő volt az én gyermekem. – Tiltakozásából csak ezekre a szavakra futotta. De valóban saját gyermekének érezte hosszas betegségben elhalt férjét. Persze, ott az örök kérdés: ha úgymeg kellett halnia, mit ért az önmegtartóztató életmód?

– Morit, a szülővárosodat, eddig csak vonatból láttam – mondta a férfi, és átölelte feleségét. – Azt hiszem, olyan szép, mint a neve.¹ Hány évig éltél ott?

– Hát . . . még diáklány voltam, a háború alatt, Szandzsóba küldtek munkára, egy löszergyárba.

– Ilyen közel van ide Szandzsó? Sokat hallottam a szandzsói szépségekről . . . Most már tudom, miért vagy te is olyan szép!

– Nem vagyok szép – emelte föl Kjóko tiltakozón a kezét.

– Gyönyörű a kezed. Azt hiszem, a tested is . . .

– Ó, nem! – Kjóko keze lehanyatlott.

– Akkor is elvinnélek, ha gyereked volna. Mennyire tudnám szeretni, hát még ha kislány volna! – suttogott.

„Talán azért mondja ezt, mert neki van egy kislánya? Szokatlanul kedves . . .”

A férfi útításkája sokkal szebb, finomabb bőrből készült, mint az övé. Nagy, erős táská; a használatától vagy az ápolástól kellemes fényt kapott. Kjókónak eszébe jutott a soha nem használt régi táská. Penészes lett . . . hiszen férje csak a kis tükröt használta, azt is vitte magával a halálba.

Ez a tükör már ugyanolyan kedves lett számára, akár az a másik volt, s Kjókón kívül senki sem sejtette, hogy két tükör létezik. És ki gondolhatott bármilyen tükörrre is?!

Kjóko tudatában a tükrökben valaha is látott számtalan világ elveszettnek tűnt, mint ahogy hamuvá lett férje beteg teste. Először csak a kézitükröt, de később már a zsebtükröt is odaadta a férfinak, mikor a kézitükör tartása nehezzé vált.

¹ Mori jelentése: erdő.

A férfi a két tükörben nemcsak Kjóko veteményeskertjét látta, de sok egyebet: látott eget, felhőt, behavazott tájat, messzi hegyeket, látta a közeli bokrokat. Látta a holdat, látott mezei virágokat; a tükrön át a vándormadarak is utat találtak hozzá. A tükör és a közvetített világ közti úton emberek sétálgattak, gyerekek játszadoztak.

Kjókót is elkápráztatta a tükörben látható világ sokszínűsége. Hiszen addig csak jelentéktelen része volt az a tükör a szépség-ápolásnak. S most, ez a kézitükör, mely azelőtt csak arra volt jó, hogy az ember hátulról megnézhesse benne saját fejét, most a beteg számára a világot jelentette. Odaült a betegágyhoz, és mesélt – a tükörbeli világról. Lassanként ő is érezte, mint mosódik el a határ a tükörbeli és a valóságos világ között, a tükörbeli javára.

– Nézd, itt ezüstösen csillog az ég – mondta, és kinézett az ablakon –, kint pedig szürke és súlyos.

– Talán azért, mert mindig fényesíted? ... – kérdezte Kjóko, és a tükör fényes egét nézte.

Ha a beteg kissé elfordította a fejét, ő is láthatta az eget.

– Valóban szürke. De ki tudja, a veréb vagy a kutya is ilyennek látja-e az eget? Hiszen nem lehet tudni, melyik az igazi színe.

– A tükörben azt látjuk, amit a tükör szeme?

Inkább a szeretet szeme – akarta mondani Kjóko. A tükörben üdébb zöld a falomb, fehérebb a lilium, mint valóságban.

– Ez a te jobb hüvelykujjad lenyomata – mutatott a férfi a tükör sarkára.

Kjóko összerezte, aztán a tükörré lehelt, s letörülte a foltot.

– Ugyan! Amikor először adtad ide, akkor is rajta volt ...

– Én nem vettem észre.

– Te, persze, nem. De én azóta már megismertem bőröd rajzát. Azt hiszem, csak egy beteg ismerheti ennyire felesége kezét.

Házasságuk első idejében férje el sem hagyta betegágyát. Katonára sem volt. A háború legvégén behívták ugyan, de néhány napi repülőtéren munka után összeesett. Kjóko ezalatt vidéken, szüleinél tartózkodott, aztán, a háború utolsó napján bátyja kíséretében elment a férfiért. A férfi már nem tudott egyedül járni. Egy is-

merősük lakásában töltöttek két hónapot; otthonukat légítamadás rombolta szét. Itt töltötték mézesheteiket. Mindössze három hónapig örülhettek egymásnak, egészségesen. Amikor férje gyógyíthatatlan beteg lett, hegyvidéken béreltek házat. Hittek a hegyi levegő gyógyító erejében.

A kertben volt egy kis sarok vetemények számára. Igaz, vidéken nem okozott nehézségeket a zöldségek beszerzése, Kjóko mégis ápolni kezdte a veteményest. Örült, hogy saját maga termelheti meg a konyhárávalót. Percekre sem szeretett megválni a betegágytól, de a kézimunka, a horgolás-varrás mindig elszomorította. Bár gondolatai mindig férje körül jártak, de így, kint a szabadban, még gyógyulásába vetett hite is erősebbé vált. Szabad idejének nagy részét így hát a veteményesben töltötte; csak akkor tudott olvasni, mikor férje kérte erre. Amit kívánt, csak az volt, hogy férje iránti szeretetét semmi ne zavarja meg. Érezte a kinti foglalkozás közben, mint születik újjá benne mindaz, amit a sok gond apránként megölt.

Szeptember derekán költöztek oda. A borongós kora ősztől kezdve szünni nem akaró eső után egy verőfényes alkonyaton dalba kezdtek a kert madarai. Kjóko lába előtt zöld fényben ragyogtak a kései salátafélék. Elbűvölte a hegycsúcstól lebegő felhők rózsaszínje. Férje hívása térítette magához. Földes kézzel szaladt föl az emeletre.

– Nem hallasz engem? annyiszor hívtalak ... – mondta a beteg akadozó lélegzettel.

– Ne haragudj, nem hallottam.

– Kérlek, ne dolgozz többé a kertben. Belehalok, ha ennyit kell utánad kiabálnom. Nem tudom, hol vagy, mit csinálsz.

– Csak a kertben voltam. De abbahagyhatom a munkát, ha kifogásolod.

– A pacsirtát hallottad?

Csak azért hívta Kjókót, hogy ezt megkérdezze. A pacsirta ismét szólt a közeli erdőben, melyet tisztán kirajzolt az alkony. Kjókót megdöbbenetette a pacsirta éneke.

– Csengő kellene neked. Addig az ablakból dobhatnál le valamit . . .

– Dobjak talán egy teáscsészét a fejedre? – tréfált a beteg. Kjóko továbbra is kijárt dolgozni a kertbe.

Akkor jutott eszébe a kézitükör használata, mikor a szigorú hegyvidéki tél után beköszöntött a tavasz, mely a betegnek is újjászületést hozott. Egyetlen tükör: kimeríthetetlen örömök forrása; visszahozta a friss, a zöld, az elveszített világot. Még a gilisztákat is látta, amint Kjóko kapája alól kikerülnek a melegedő földből, csak a hernyókat nem, hiszen azokat az asszony gondosan leszedgette az üde veteményekről. Néha fölvitte megmutatni.

Amikor a nap besütött a házba, a beteg tükrével összegyűjtötte sugarait. Kjóko ezt mindig észrevette, fölnezzett az ablakra. Azt a ruhát viselte a kertben, melyet férje kérésére diákkori kimonójából alakított át.

Munka közben állandóan magán érezte férje tekintetét, amint a tükörből figyeli. Mosolyogva gondolt arra az időre, amikor újdonsült asszonyként attól is elpirult, ha fésülködés közben karja könyékig csupasz lett.

A háború alatt nem volt módja arcát ápolni, festeni. Később beteg férje gondozása, majd a gyári munka miatt nem is gondolhatott erre. Csak második házassága idején kezdte magát ismét ápolni. Maga is észrevette, hogy szemmel láthatóan megszépült. Talán nem is volt üres udvariasság, hogy most férje a szépségét dicsérte.

Már nem tekintett magára szegyenkezve, ha a tükörbe pillantott, fürdés után, mikor fölfedezte önmaga szépségét. Ha a tükörbe pillantott, föltámadt benne az a régi érzés, még most is, melyet első férje keltett benne: másként látta, másnak, önmagát. Hitt a tükör mutatta szépségében, olyannyira, hogy föl se merült benne: a tükrön kívüli világon kívül létezik egy másik is . . . De az a nagy különbség, melyet a férfi kézitükörében látszó ezüst ég és a valódi, a sűrke között tapasztalt, nem mutatkozott tükörbeli bőre és az igazi közt. Ez nemcsak az időkülönbség miatt lehetett, hanem: ágyhoz kötött férje kívánta őt – és ezt érezte is. Így aztán

örök titok maradt Kjókónak, vajon valóban szépnek látta-e őt beteg férje, míg a kertben dolgozott.

Ott, a kertben, sokszor gondolt álmodozóan hajdani énjére, arra, melyet a férfi látott a kézitükörben; de vágyott a mezei virágok kékjére, a lilium fehér szirmára és a szabadban szaladgáló falusi gyerekek látására is; a fölkelő napra a messzi hegy mögött, arra a külön világra, mely csak kettejüké volt. Ezek nem emlékek. Vágy volt mindez. Új férje miatti gyengédségből igyekezett elfojtani magában ezeket az érzéseket, melyek szinte fizikai erővel hatottak. Látomás volt!

Egy májusi reggelen a rádióból erdei madarak hangját hallotta. A fölvétel arról a vidékről származott, ahol első férjével éltek. Kikísérte munkába menő férjét, és ahogy mostanában mindig, elővette a kézitükört, és megnézte benne az eget. Aztán saját arcát nézegette. Különös fölfedezést tett: az ember úgy nyúl naponta az arcához, mintha valóságosan látná, holott az isten úgy teremtette meg, hogy csak tükörből láthatja. De miért van ez így? Ha nem tükörből, de a más szemével láthatnánk saját arcunkat, elviselhetnénk-e? Élhetnénk-e azután is? Igaz, az embernek *ilyenné* kellett lennie, bár, ki tudja, a szitakötő, a tücsök talán láthatja saját fejét . . . Az ember arcát igazán csak mások láthatják. Olyan ez, mint a szerelem . . .

Visszatette helyére a tükröt, pillantása az eperszekrény és a kamakurai faragású tükörkeret közti különbséget méregette. A régi kézitükör nincs többé, elkísérte gazdáját a halálba; olyan ez a szekrény most, mint az özvegy. Már sajnálja, hogy a betegnek odaadta. A beteg állandóan láthatta saját arcát! Szüntelen szembenézés a halállal. Ha férje halála lélektanilag öngyilkosságnak minősül, akkor ő, Kjóko, lélektanilag, a gyilkos. Egyszer, még a beteg életében is, megfordult a fejében valami ilyesmi; el is akarta venni a tükröt, de a beteg nem adta. Hevesen tiltakozott:

– Azt akarod, semmit ne lássak?! Amíg élek, szeretném látni, amit láthatok.

Tudta, a férfi azért a tükörbeli világért az életét is adta volna.

Nagy esőzések után sokszor nézegették együtt a tócsákon tükröződő hold képét. Az a hold, mely visszaverődött, mely önképének is csak visszfénye volt, most a valóságosnál is tisztábban rajzolódott ki Kjóko lelkében. „Egészséges szerelem csak ép testben lakhat” – mondogatja új férje. Ő félenken bólint, de lelke mélyén lappang valami, ami ellentmond. Amikor meghalt a férje, vádolta magát szigorú hűsége miatt, de idővel ez a tartózkodás a szeretet, a túlradó szerelem napjainak emlékévé vált – már semmit nem bánt. Új férje számára nem túlságosan egyszerű egy nő szeretete? Egyszer azt kérdezte tőle:

– Te olyan gyöngéd vagy . . . Miért váltál el a feleségedtől?

A férfi nem válaszolt.

Ők az elhunyt rábeszélésére házasodtak össze. Négyhónapi ismeretség után. A férfi tizenöt évvel idősebb nála.

Rémülten fedezte fel terhességét. Arca is elváltozott. Gyakran borult zokogva férje nyakába. Egy időben, mintha megháborodott volna, meztláb futkosott ki a kertbe, megszagatta a fenyőket. Mostohafiának iskolába menet két színültig töltött rizses tálat adott – ebédre. Üresen hámult kezitükrébe, azt hitte, keresztül lát rajta. Éjjel az ágyban ülve nézte alvó férjét. Mit ér az ember élete? – oldotta meg hálókimonója övét. Mintha meg akarta volna fojtani a férfit . . . Egyszerre hangos zokogásban tört ki. Férje fölébredt, ő gyöngéden visszakötötte övét. Nyári éj volt. Kjóko diergett.

– Kjóko, bízz a gyerekedben – ringatta karjában a férje.

Az orvos is kórházi kezelést javasolt. Kjóko tiltakozott, végül mégis engedett a rábeszélésnek. Arra kérte csak a férjét, mielőtt kórházba vonulna, néhány napra elutazhasson a szüleihez.

A férfi elkísérte. Másnap Kjóko kiosont a házból, s elutazott arra a vidékre, ahol első férjével élt. Tíz nappal előzte meg a szeptember eleji évfordulót. A vonaton állandó hányinger, szédülés kerülgette. Félelmében majdnem kiugrott az ablakon, de mikor az állomáson beszívta a hegyi levegőt, egyszerre nyugodt lett. Mint ha megtalálta volna önmagát. Megállt, és kimondhatatlan érzésekkel telten, hosszan nézte a környező hegyeket. A kék égnél söté-

tebb színekben kirajzolódó hegyek vonalán élő világot sejtett. Megtörülte forró könnyekkel teli szemét, és elindult a régi ház irányában. Meghallotta a pacsirtaszót, mely egykor a rózsaszínű alkonyban ragyogó erdő felől zengett.

Már mások laktak a házban, az emeleti ablakon fehér csipkefüggöny. Kjóko messziről nézegette.

– Mi lesz, ha a gyerek hozzád fog hasonlítani? – mormolta maga elé. Ezen a gondolaton maga is meglepődött. Visszafordult; szíve már meleg és békés volt.